

בענין תשלומין להלל שלם בחוה"מ ושש"פ ראשי פרקים משיעור הרב חיים רפופרט עבור חבורת משכימי ביהמ"ד שחרית, בביהכ"ס ק"ק 'אהל משה', לונדון יצ"ו, חוה"מ פסח ה'תשס"ז.

בקובץ הוספות להגש"פ "מבית לוי" ע' קכט מובא בשם הגר"ח מבריסק לחקור במי ששכח לגמור את ההלל ביום א' דחה"פ אם צריך לגמרו בחוה"מ [ועד"ז י"ל במי ששכח לגמור את ההלל בחו"ל ביו"ט שני]. ומסיק דכיון שמבואר בגמרא (ערכין י, א) ובפרש"י ותוס' (תענית כח, ב) דבסוכות גומרים את ההלל בכל יום משום דכ"י חלוק בקרבנותיו והוי כיו"ט בפ"ע טעון הלל בפ"ע, משא"כ פסח דאינו חלוק בקרבנותיו בכ"י, ע"ש, א"כ הו"ו כל ימי הפסח מועד ויר"ט אחד ולכן יצא בפ"א, וא"כ היכא ששכח לגמור את ההלל ביו"ט א' מחוייב לגמרו באחד משאר הימים משום שעדיין נשאר עליו החיוב, עכ"ד.

והנני בזה להעיר שמדברי הפוסקים נראה דלא ס"ל כשיטת הגר"ח בזה:

(א) בט"ז ומשנ"ב או"ח סת"צ הביאו רק הטעם ע"פ המדרש (יל"ש משלי כד) המובא בב"י שם דאין גומרים הלל בשש"פ משום דמעשה ידי של הקב"ה נטבעו בים וכתוב בנפלא אויבך אל תשמח, ולכן גם בחוה"מ אין לגמרו כדי שלא יהא חמור מיו"ט האחרון. ומקו"ד הוא מספר המנהגים למהר"א טירנא ב"מנהג של פסח" ועד"ז במנהגי מהרא"ק שהביאו ג"כ רק טעם המדרש, והסביר עפ"ז שאין לגמרו בחוה"מ כדי שלא יהא חמור מיו"ט האחרון (ובלבד שסת"צ הוסיף "ויבואו לזלזל בך"). ועי' בשו"ת בית יעקב סנ"ד (שהי' בן דורו של הש"ך ונר"נ בהלכה עמו, והובא בכ"מ בפוסקים ובקו"א לאדה"ז כבר סמכא) דמהר"א טירנא ס"ל ד"ודאי עיקר הטעם הוא שלא יהא חוה"מ חמור מיו"ט עצמו" ובשש"פ העיקר הוא כטעם המדרש (והגמרא בא לתרץ רק קושיא צדדית), ע"ש. וכ"נ בדעת הס"ז והמשנ"ב שהזכירו רק טעם המדרש בנוגע לשש"פ וטעם מהר"א טירנא לחוה"מ.

והשתא נחזי אנן, לפי טעם המדרש הלא משמע דבאמת הי' מקום לתקן קריאת הלל בכ"י מימי חה"פ אלא דמפני סיבה לא תקנוה רק ביו"ט הראשון, וא"כ מה"ת דאפשר להשלים החיוב דיו"ט הראשון בא' משאר הימים. בשלמא לפי טעם הגמרא, הא אפ"ל כמ"ש הגר"ח דבאמת כל יום איכא חיובא משום יו"ט אלא דכבר יצא יד"ח לכל הימים אם גמר ההלל ביו"ט א', אבל לפי המדרש הלא מבואר דבכל הימים הי' ראוי לגמרו אלא שבשש"פ א"א לגמרו [וא"כ גם בחוה"מ א"א לגמרו], הרי מבואר לכאורה דנשאר רק החיוב ביו"ט הראשון וחיוב זה מנלן דאפשר להשלימו בשאר הימים [והגע בעצמך, מי שלא גמר הלל ביו"ט ראשון דחה"ס - האם יכול הוא להשלימו ולקרית הלל בחוה"מ פעמיים כדי להשלים את מה שחיסר ביו"ט ראשון].

ויעויין במאמר מרדכי או"ח שם סק"ג שתמה על המנהג בעירו לגמור הלל בלא ברכה בשש"פ משום נס שנעשה שם ביום זה, הלא "כל עצמינו אין גומרין בכל שאר ימי הפסח משום לתא דשביעי, ואיך ניקום אנן ונתקן לגמרו ההלל בשביעי". ומשמע מדבריו דס"ל דלא רק דאין חיוב לגמור הלל בשש"פ, אלא דאיכא איסורא בדבר משום בנפלא אויבך וכו'. ולכן אף היכא דאיכא חיוב לאמרו מחמת טעם אחר, נדחה החיוב מחמת האיסור [ואולי לפ"ד איכא איסורא גם בחוה"מ כדי שלא יהא חמור מיו"ט האחרון, וצ"ע].

ומ"ש בישועות יעקב או"ח שם סק"א לתווך בין טעם המדרש לטעם הגמרא, דהגמרא באה להסביר הטעם שא"א הלל שלם מחמת יו"ט (מדין "כל פרק ופרק"), והט"ז בשם המדרש מבאר הטעם שלא תקנו הלל בשביעי של פסח מחמת נס דקרי"ס ("על כל צרה וצרה") ע"ש, צע"ג להעמיס כן בכונת כל הני פוסקים, (מהר"א טירנא, לבוש, ט"ז ומשנ"ב) שביארו דא"א הלל שלם בחוה"מ כדי שלא יהא חמור משש"פ, הלא לפ"ד הישוע"י מעולם לא הי' קס"ד לגמרו בחוה"מ וכמבואר הטעם בגמרא, והא דהוצרכו לביאור המדרש אינו אלא לבאר למה לא תקנו הלל על נס קרי"ס בשש"פ. ועצ"ע שלפי דבריו העיקר חסר מן הספר בדברי כל הפוסקים הנ"ל (מלבד הלבוש), שלא הזכירו כלל טעם הגמרא.

[ועוד יל"ע בדבריו לפמ"ש בחי' הגר"ז הל' חנוכה פ"ג ה"ו שבהלל על הנס שהוא מדין שירה גם מקצת הלל ככל ההלל, וא"כ הלל בדילוג תיסיג לנס דקרי"ס, ועצ"ע בזה].

אמנם עי' בארחות חיים הל' תפלות המועדים ס"ה וכלבו סנ"ב (והו"ד במט"מ סתרע"ה) דמבואר מדבריהם לתווך בין הגמרא והמדרש באו"א, והוא דהגמרא מיירי בחוה"מ והמדרש איירי בשש"פ, (ע"ש דמשמע דס"ל דאי לאו טעם המדרש הו"ל לתקן קריאת הלל שלם בשש"פ אף שאינו חלוק בקרבנותיו משום דאיכא איסור עשיית מלאכה), ולפ"ז יש מקום לדברי הגר"ח. אבל מלבד מה שבפוסקים לא הביאו שיטת הא"ח והכלבו, גם ראשונים אלו כתבו טעמים אלו רק כ"ש נותנין טעם בדבר" [וע"ש שהזכירו עוד טעמים ויתבאר לקמן]. ועוד ועיקר, אפילו לפי טעם הגמרא שהזכירו הא"ח והכלבו, ואפילו אם נימא שמהר"א טירנא והט"ז והמשנ"ב סמכו גם על טעם זה, נראה מדברי הפוסקים דס"ל דאין פירושו כפירוש הגר"ח דסגי באמירת הלל פ"א לכל ימי הח"פ, אלא דרק ביו"ט א' תקנוהו וא"א להשלימו בשאר ימים, וכפי שאבאר בעז"ה.

ב. כתב בשו"ע רבינו או"ח שם ס"ו (בהסבר הגמרא ערכין הנ"ל): "משא"כ בפסח שקרבנות כל הימים הן שוין לקרבנות יו"ט הראשון, לפיכך כולן טפלים ליו"ט הראשון ואין שם אחד מהן כמועד בפ"ע, ולא תקנו לקרות ההלל אלא בפרקים דהיינו במועדים שהן באין מזמן לזמן ובהתחלת המועד הוא שתקנו לקרותו". וכנראה הלך רבינו בעקבות הלבוש שם ס"ד [וכדרכו בקודש בכמה מקומות] שכתב: "דכיון שאין פסח חלוק בקרבנותיו מיום ראשון ואילך כמו סוכות, אין קדושתו דשאר ימים כמו קדושת סוכות בשאר ימים שכל יום יש בו קדושה בפ"ע כיון שיש לו קרבן בפ"ע, משא"כ בפסח. לפיכך אין גומרין בו את ההלל כל שבעה לומר שאין קדושתו כקדושת יום ראשון".

והנה גם בלי דברי אדה"ז והלבוש הי' אפ"ל הכי מסברא, דהך תקנה דל"ח ימים בשנה שהיחיד גומר בהן את החלל דאיתא בערכין שם וברמב"ם הל' חנוכה שם בדוקא הוא, וכיון שתקנו לגמרו רק ביו"ט ראשון (ושני), יהי מאיזה טעם שיהי, א"א להוסיף על תקנתם. ואף את"ל דהא דלא תקנו לגמור הלל בשאר ימי הפסח הוא משום דכבר יצא יד"ח בקריאתו ביו"ט ראשון, הא סוכ"ס לא תקנוהו אלא ביו"ט ראשון. וכיון שהו"ל בתקנתם הגבילו החיוב ליו"ט ראשון, א"כ מהיכי תיתי דאפשר להשלימו בשאר ימים שלא תקנו בהם.

ובפשטות לא מהני תשלומין אלא היכי דתקנו חז"ל וכמו בתפלה, או בק"ש למאן דס"ל הכי. והא דקיי"ל בברכת הזמן שאם לא בירך ביו"ט הראשון מברך כל שבעה, עי' מג"א ר"ס תעג ור"ס תרמג, הא התם מפורש הוא בש"ס (עירובין מ, ב. סוכה מז, רע"ב), ואסמכוה אקרא דתן חלק לשבעה וגם לשמונה וכו'. [וגם שם צידד בשו"ת ראשית ביכורים (להרב"צ הכהן מווילנא ח"ב ס"ד דלאוו מדין תשלומין קאתינן עלה אלא דמלכתחילה נתקן לכל הימים וכולם תשלומין זל"ז ע"ש, וראה לקו"ש חל"ז ע' 15]. אבל היכא דלא אישתמיט בש"ס ופוסקים לומר דאיכא בזה דין תשלומין מהיכי תיתי דאפשר להשלים חיובו כשעבר זמנו [אף דעדיין יו"ט הוא ועדיין שייך הטעם לתקנת הלל].

וכ"ז הי' נ"ל מסברא גם בלי דברי הלבוש ושו"ע רבינו. אמנם בדבריהם נראה דמפורש הוא דתקנתם היתה רק ליו"ט הא' וכמ"ש "בהתחלת המועד הוא שתקנו לקרותו", ומילתא בטעמא תקנו דכולם טפלים ליו"ט הראשון, ואין קדושתם כקדושת יו"ט הראשון. ולפי דבריהם נראה פשוט דהיכא דשכח ולא גמר את ההלל ביו"ט הראשון א"א לומר דנשאר החיוב בשאר ימים, דהחיוב הי' דוקא ביו"ט הראשון, ומפני הטעמים שכתבו הלבוש ואדה"ז בשולחנו הזהב.

והנני להוסיף דהמעייין בא"ח, כלבו ומט"מ הנ"ל, ובפי' רבינו מיוחס עה"ת פ' בא ובזוה"ק בכמה דוכתי (זח"ב קפב, עב. רעז, ב. זח"ג צה, ב. וברע"מ שם צז, א). ובכתבי האריז"ל בשער הכוונות - חו"ד בכף החיים סת"צ ס"ק טו"ב יראה עוד כמה טעמים למה שאין אומרים הלל בחוה"מ ובשש"פ, ותוכן כולם הוא כלשון הלבוש הנ"ל, שאין קדושת ימים אלו כקדושת יום ראשון, או שמפני סיבה אחרת אינם ראויים לאמירת הלל שלם, עיין בדבריהם, ותן לחכם ויחכם עוד. ואף שאין למדין הלכה מאגדה וסודות התורה, מ"מ הבאתי כ"ז לרווחא דמילתא וכיהודה ועוד לקרא, וראה שו"ת הרדב"ז ח"ד סימן ל"ו, ואכמ"ל.

והנה לדידן חסידי חב"ד שהולכים לאור תורת אדמו"ר הזקן, וכמ"ש רבינו זי"ע שבכל מקום שנמצאים "באתרא דרבתינו נשיאנו אנן", נראה פשוט דאין מקום "להחמיר" ולהשלים הלל שלם בחוה"מ וכו', שהרי נתבאר שלפי שיטת אדה"ז אין מקום לזה, אלא אפילו בשאר קהילות, "נהרא נהרא ופשטי", שרוצים לחשוש לשיטת הגר"ח הנ"ל יש להעיר דלא מבעי למנהג הספרדים שאין מברכים על ההלל בחוה"מ פ, דלדידהו פשיטא דמי ששכח לגמור ההלל ביו"ט הראשון בברכה שוב אין לו לגמרו בברכה, דלא יהא בכל דברינו אלא תורת ספק, הא ספק ברכות להקל. אלא דגם למנהג האשכנזים שקורין את ההלל בדילוג בברכה לפני' ולאחרי', אין לו להוסיף חלקי המזמורים שאומרים בהלל שלם בתוך קריאת ההלל בדילוג, דהא אסור להפסיק באמצע אמירת הלל (עי' שו"ע ונו"כ סתכ"ב וסתפ"ח). ואף שבדיעבד צידד בשו"ת פתחא זוטא האו"ח סכ"ח דבימים שקורין ההלל בדילוג וטעה והתחיל לא לנו וכי"ב לא הוה הפסק ואי"צ לחזור ולקרותו מעיקר הדין, הרי כ"ז הוא לענין דיעבד (וגם בזה אין ולא רפיין בידי, ע"ש), אבל לכתחילה נראה דאין להכנס בחשש הספק.

ולכן מי שרוצה לחשוש לשיטת הגר"ח ולהשלים מה שחיסר ביו"ט ראשון (וצ"ע אם שייך בזה ספק דרבנן להקל, ע' שאג"א סס"ט ומג"א סתכ"ב סק"ט ושו"ע אדה"ז סי' תפח), נ"ל שיעשה כן אחרי שקרא החלל בדילוג עם ברכות' או אחר גמר התפלה. ואף לשיטת המג"א שם דאיכא איסורא לקרות הלל דרך שירה אלא בזמן שתקנו חכמים ע"ש, הרי כתב דהיכא שקורא מחמת ספק חיוב ליכא בזה איסורא.